ประวัติ
พระมงคลบพิตร
HISTORY OF PHRA MONGKHON BOPHIT

จัดพิมพ์โดย
มูลนิธิพระมงคลบพิตร

ประวัติ

พระมงคลบพิตร

History of

Phra Mongkhon Bophit

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Phra Nakorn Si Ayutthaya

คำนำ

พระมงคลบพิตร เป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่เก่าแก่มีมาแต่โบราณ ซึ่งชาวกรุงศรีอยุธยาถือว่าเป็นพระคู่บ้านคู่เมือง มีชาวไทยและชาวต่างประเทศที่มาเที่ยวชมกรุงศรีอยุธยา มาสักการะบูชาพระมงคลบพิตรอย่างเนืองแน่นด้วยแรงศรัทธา

พระมงคลบพิตร อาจเป็นพระพุทธรูปที่สมเด็จพระรามาธิบดีในราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาพระองค์หนึ่งสร้างขึ้นด้วยอำนาจบารมีของพระองค์ เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของคนทั้งชาติ และเป็นพลังของทหารหาญในการออกต่อสู้ข้าศึกศัตรู เป็นสิริมงคลแก่บ้านเมืองและองค์พระมหากษัตริย์ให้เกิดความปลอดภัยจากศัตรูที่เข้ามาโจมตีกรุงศรี-อยุธยาก็อาจเป็นได้

มูลนิธิพระมงคลบพิตร ขอขอบคุณ นายถมยา กุศลสร้าง ที่มอบลิขสิทธิ์หนังสือประวัติพระมงคลบพิตรเล่มเดิมให้มูลนิธิมาปรับปรุงให้สมบูรณ์ และขอขอบคุณ อาจารย์สุเทพ ชูมาลัยวงศ์ ที่ได้รวบรวมประวัติพระมงคลบพิตรเป็นภาษาไทย อาจารย์รวงทอง ดำรงสุกิจ ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ ทำให้หนังสือเล่มนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นตามเจตนาของมูลนิธิจัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเผยแพร่ประวัติพระมงคลบพิตรหาทุนบริการสาธารณประโยชน์ หวังว่าหนังสือเล่มนี้คงเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจเป็นอย่างดี

มูลนิธิพระมงคลบพิตร

สิงหาคม 2536

แผนผังเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

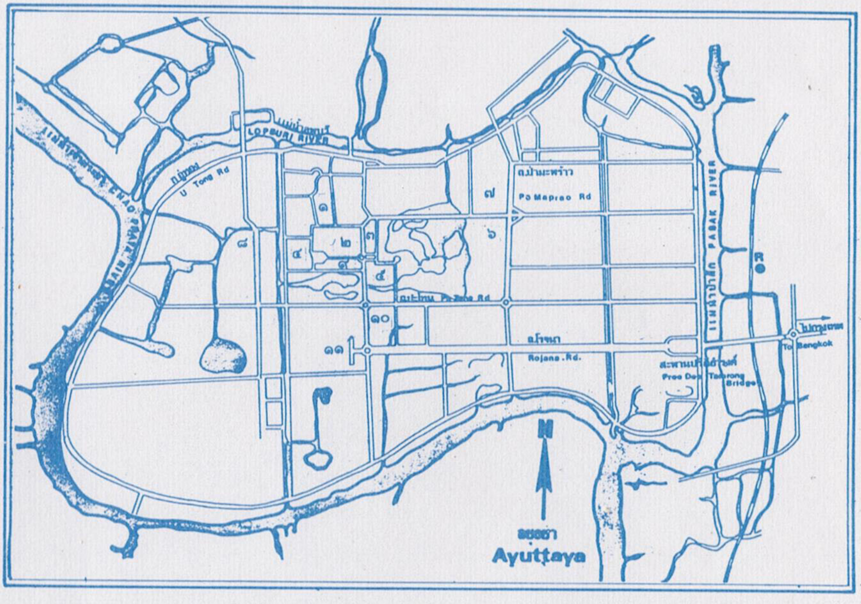

สถานที่ท่องเที่ยว

๑. พระราชวังโบราณ
๒. วัดพระศรีสรรเพชญ์
๓. อนุสาวรีย์พระเจ้าอู่ทอง
๔. วิหารพระมงคลบพิตร
๕. วัดพระราม
๖. วัดมหาธาตุ
๗. วัดราชบูรณะ
๘. วัดวรเชษฐาราม
๙. วิหารแกลบ
๑๐. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา
๑๑. ศาลากลางจังหวัด

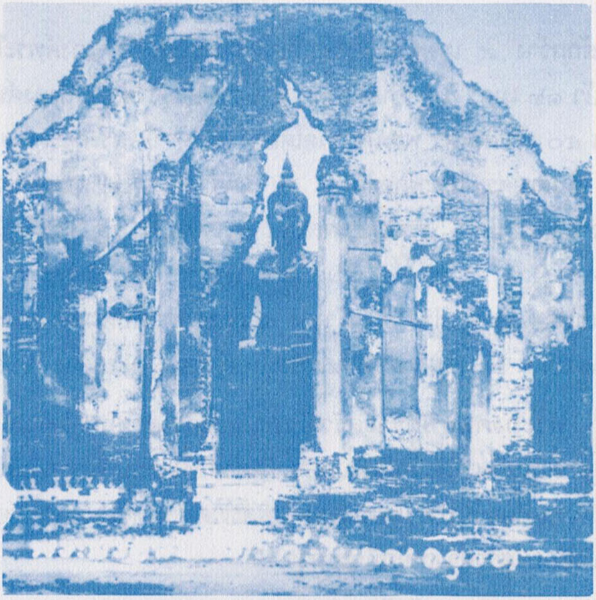

พระมงคลบพิตร

ประวัติ

พระมงคลบพิตร เป็นพระพุทธรูปโบราณ ขนาดใหญ่ที่สุดองค์หนึ่งในประเทศไทย ประดิษฐานอยู่ในวิหารหลวง บริเวณพระราชวังโบราณด้านทิศตะวันตก ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนทั่วไปตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ครองจีวรห่มเฉียง เปิดพระอังสาขวา มีสังฆาฏิพาดเหนือพระอังสาซ้ายชายยาวลงมาจดพระนาภี องค์พระพุทธรูปก่ออิฐเป็นแกน บุด้วยทองสัมฤทธิ์ ขนาด

หน้าตักกว้าง ๙ เมตร ๕๕ เซ็นติเมตร ส่วนสูงเฉพาะองค์พระไม่รวมฐานบัว ๑๒ เมตร ๔๕ เซ็นติเมตร ส่วนฐานบัวสูงจากพื้นถึงองค์พระ ๔ เมตร ๕๐ เซ็นติเมตร พระเศียรวัดโดยรอบตรงเหนือพระกรรณ ๗ เมตร ๒๕ เซ็นติเมตร พระพักตร์กว้าง ๒ เมตร ๓๒ เซ็นติเมตร บัวหงายระหว่างพระรัศมี - พระเกตุมาลาสูง ๔๓ เซ็นติเมตร พระรัศมีเหนือบัวหงายสูง ๑ เมตร ๓๐ เซ็นติเมตร พระกรรณยาวข้างละ ๑ เมตร ๘๑ เซ็นติเมตร พระเนตรยาวข้างละ ๑ เมตร ๕ เซ็นติเมตร พระนาสิกยาว ๑ เมตร ๒๐ เซ็นติเมตร และพระโอษฐ์ยาว ๑ เมตร ๑๖ เซ็นติเมตร

พระมงคลบพิตรจะสร้างในอาณาจักรใดรัชกาลใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน ดังนั้นจึงมีนักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีไทยตั้งสมมุติฐานเกี่ยวกับประวัติพระมงคลบพิตรไว้ต่าง ๆ กัน เริ่มจากข้อความในหนังสือพงศาวดารเหนือที่กล่าวว่า

"พระเจ้าสายน้ำผึ้งจึงยกพลลงไปขุดบางเตย จะสร้างเมืองใหม่ พระอาจารย์ห้ามว่าน้ำเค็มนักยังไม่ถึงพุทธทำนายสร้างไม่ได้ จึงสร้างวัดพะแนงเชิงขึ้นที่แหลมบางกะจะตรงที่พระราชทานเพลิงศพ นางสร้อยดอกหมากพระมเหสี ทรงสร้างวัดหน้าพระธาตุวัดมงคลบพิตร"

นายมานิต วัลลิโภดม ภัณฑารักษ์พิเศษ ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดีของกรมศิลปากร ได้เขียนบทความเกี่ยวกับเรื่องนี้ในหนังสือเฉลิมพระราชอนุสาวรีย์ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ตอนหนึ่งว่า

"พระเจ้าสายน้ำผึ้งทรงสร้างพระอารามขึ้นในบริเวณเมืองอโยธยา ๒ แห่ง คือ พ.ศ. ๑๖๘๗ สร้างวัดพนัญเชิงที่แหลมบางกะจะแห่งหนึ่ง วัดมงคลบพิตรอีกแห่งหนึ่ง" และได้กล่าวไว้ในหนังสือเล่มเดียวกัน *อีกตอนหนึ่งว่า*

"วัดที่พระเจ้าสายน้ำผึ้งสร้างขึ้นที่เรียกว่าวัดมงคลบพิตรนั้น เป็นพระพุทธรูปนั่งก่ออิฐหุ้มทองสัมฤทธิ์ขนาดใหญ่องค์หนึ่งของประเทศไทย ประดิษฐานอยู่ทางมุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวัดพระศรีสรรเพชญ์ ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยากล่าวว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๖ แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ย้ายพระมงคลบพิตรจากฟากตะวันออกไปอยู่ฟากตะวันตก (คือที่อยู่ในปัจจุบันนี้) แต่มิได้เล่าประวัติว่า พระพุทธรูปกับวัดสร้างมาแต่ครั้งใด"

ตามที่พงศาวดารเหนือได้กล่าวว่าพระเจ้าสายน้ำผึ้งสร้างวัดมงคลบพิตรนั้น เข้าใจว่าอาจจะสร้างแต่วัดมงคลบพิตรเท่านั้น ส่วนพระพุทธรูปอาจจะสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาก็เป็นได้ เนื่องจากสถานที่ฝ่ายตะวันออกคือ ที่พระมงคลบพิตรประดิษฐานอยู่แต่แรกนั้น เวลานี้มี

ซากวิหารขนาดเล็กเรียก วิหารแกลบเหลืออยู่หลังหนึ่ง วัดมงคลบพิตรที่พระเจ้าสายน้ำผึ้งสร้างอาจจะอยู่ตรงนี้ก็เป็นได้ซึ่งในขณะนี้นักประวัติศาสตร์ก็ยังเรียกวิหารหลังนั้นว่าวิหารแกลบ ส่วนพระมงคลบพิตรนั้นคงยังมิได้สร้างขึ้นในสมัยนั้น เพราะรูปทรงลักษณะฝีมือของช่างแสดงให้เห็นว่าเป็นของทำขึ้นในชั้นหลังต่อมา

ร.ศ.ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม ได้กล่าวไว้ในหนังสือกรุงศรีอยุธยาของเราว่า

"ความรุ่งเรืองของพระนครศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราชนั้น สะท้อนให้เห็นจากการสร้างพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ขนาดใหญ่ ที่ปัจจุบันนี้ยังถือว่าใหญ่ที่สุดในประเทศไทย องค์นั้นคือพระมงคลบพิตร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปนั่งปางมารวิชัย ลักษณะศิลปกรรมเป็นแบบอู่ทองและสุโขทัยผสมกัน พระพุทธรูปองค์นี้ได้รับการทำนุบำรุงเรื่อยมาจนทุกวันนี้"

ข้อความข้างบนเป็นข้อสันนิษฐานจากนักประวัติศาสตร์อีกท่านหนึ่งที่เชื่อว่า พระมงคลบพิตรนั้นสมเด็จพระชัยราชาธิราช รัชกาลที่ ๑๐ แห่งกรุงศรีอยุธยาเป็นผู้สร้าง ทั้งนี้เป็นเพราะเชื่อว่าตั้งแต่รัชกาลของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ อาจกล่าวได้ว่ากรุงศรีอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองและมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ อันเกิดจากการค้าขายทางทะเลกับเมืองจีนและเมืองภายนอก และตั้งแต่รัชกาลของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ พระราชบิดาของพระองค์ลงมา กรุงศรีอยุธยาเข้าสู่ยุคทองของศิลปและวิทยาการ ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจกอปรด้วยความสงบสุขภายใน ทำให้เกิดการสร้างวัดวาอารามขึ้นทั้งภายในเมืองหลวงและหัวเมืองต่าง ๆ วัดที่สำคัญที่สุดคือวัดพระศรีสรรเพชญ์ เป็นการต่อเติมจากรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้มีการสร้างพระสถูปและพระวิหารเพิ่มเติม สร้างพระพุทธรูปยืนบุด้วยทองคำ คือพระศรีสรรเพชญ์ขึ้นเป็นพระประธานของวัด นับเป็นที่เลื่องลือกัน

ของชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาสมัยนั้น และต่อมาในสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราชทรงเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง กรุงศรี-อยุธยามีทั้งกองทหารที่เข้มแข็งและกองทหารอาสาชาวต่างชาติโดยเฉพาะพวกโปรตุเกสและลูกหลานชาวโปรตุเกสมาเป็นทหารช่างที่มีความรู้ทั้งการสร้างป้อมปราการ และการใช้อาวุธปืน ทำให้บ้านเมืองมีความมั่นคงและมีแสนยานุภาพ สมเด็จพระชัยราชาธิราชทรงรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ เลิกการมีกษัตริย์หรือเจ้านายครองเมืองเหนือคือเมืองพิษณุโลกอย่างแต่ก่อน กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจอย่างแท้จริงและสามารถแผ่อิทธิพลครอบคลุมไปถึงล้านนาประเทศด้วย ดังนั้นพระมงคลบพิตร อาจจะสร้างขึ้นในสมัยนี้ก็อาจเป็นได้

สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงวิจารณ์ไว้ว่า พระพุทธรูปมงคลบพิตรนี้ ได้รับอิทธิพลจากสุโขทัย และนายตรี อมาตยกุล ได้วิจารณ์ไว้ว่า

"เท่าที่ได้ตรวจพิจารณาโดยละเอียดคือ พระพุทธรูปสมัยอู่ทองเจือสุโขทัยอย่างพระมงคลบพิตรนี้ นิยมสร้างกันอยู่ยุคหนึ่งในระหว่างแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จนถึงสมัยแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พระมงคลบพิตรก็น่าจะได้สร้างขึ้นในระหว่างนี้ แต่ไม่ปรากฏในพงศาวดารสักแห่งเดียวว่าสร้างแต่เมื่อใด มาปรากฏเอาในหนังสือพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเป็นครั้งแรกว่า พระมงคลบพิตรนี้เดิมอยู่ทางฝ่ายตะวันออกนอกพระราชวัง พระเจ้าทรงธรรมโปรด ฯ ให้ชะลอมาไว้ทางฝ่ายตะวันตกตรงที่ประดิษฐานอยู่ ณ บัดนี้ เมื่อจุลศักราช ๙๖๕ (พ.ศ. ๒๑๔๖) เพราะฉะนั้นจึงเข้าใจว่าพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะสร้างขึ้นก่อนแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมขึ้นไป"

นายตรี อมาตยกุล ยังได้วิจารณ์ต่อไปอีกว่า วัดชีเชียงซึ่งสร้างใ

สมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราช เมื่อ พ.ศ. ๒๐๘๑ คงมีพระมงคลบพิตรเป็นพระพุทธรูปประจำวัดและสร้างขึ้นพร้อมกับวัด เพราะสมเด็จพระชัยราชาธิราชมีเชื้อพระวงศ์เป็นชาวสุโขทัย จึงนิยมสร้างตามแบบนั้น

แต่ น. ณ ปากน้ำ ได้วินิจฉัยไว้ในหนังสือศิลปะอยุธยาว่า

"ข้าพเจ้าเชื่อว่าพระพุทธมงคลบพิตรเป็นพระพุทธรูปที่สร้างมาพร้อมกับวัดมงคลบพิตรในสมัยพระเจ้าสายน้ำผึ้ง เป็นศิลปะสมัยลพบุรีตอนปลายเห็นได้ชัด พระพุทธรูปแบบนี้ส่งแบบไปยังสุโขทัยอีกต่อหนึ่ง จัดว่าเป็นศิลปะก่อนสุโขทัยโดยแท้ มีประจักษ์พยานปรากฏในวิหารวัดไลย์ จังหวัดลพบุรี ที่ระเบียงสถูปวัดโคกหม้อ ราชบุรี ระเบียงวัดมหาธาตุ ราชบุรี และในถ้ำเขางู ราชบุรี พระพุทธรูปแบบนี้ก็คือพระพักตร์มนรูปไข่ ทรวดทรงระหง ซึ่งเป็นศิลปะคล้ายคลึงกับสุโขทัยมาก

มีข้อจะต้องนำมาวินิจฉัยกันถึงเรื่องพระพุทธรูปสมัยอู่ทอง โดยนำสืบพยานถึงของจริงกันทีเดียว

พระพุทธรูปใหญ่ที่วัดพนัญเชิง ซึ่งพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐยืนยันว่าสร้างก่อนกรุงศรีอยุธยา ๒๖ ปี พระพุทธรูปแบบนี้เรียกกันว่าอู่ทองรุ่นหลัง เมื่อเทียบกับพระเศียรพระประธานวัดธรรมิกราช ซึ่งในขณะนี้อยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จะเห็นว่าพระธรรมิกราชเป็นพระพุทธรูปรุ่นเก่ามากกว่า ซึ่งแสดงว่าพระประธานวัดธรรมิกราชมีอายุยืนนานกว่าพระหลวงพ่อโตวัดพนัญเชิง ซึ่งตรงกับพงศาวดารเหนือที่กล่าวถึงยุคสมัยการสร้างวัดธรรมิกราช ดังนี้"

ข้อสันนิษฐานอีกประการหนึ่งนักโบราณคดีเชื่อกันว่า พระ-มงคลบพิตรนี้น่าจะสร้างในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถพระราชอนุชาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งเสด็จขึ้นเสวยราชย์สืบต่อจากพระเชษฐาเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๔๘ โดยสมเด็จพระเอกาทศรถ โปรดฯ ให้สร้าง

พระมงคลบพิตรขึ้นตรงสถานที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระ-นเรศวรมหาราช เพื่อเป็นที่ระลึกถึงพระเชษฐาธิราช กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของกรุงศรีอยุธยา ที่ทรงกอบกู้อิสรภาพของกรุงศรีอยุธยาให้เป็นเอกราชจากหงสาวดีเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๑๒๗

ถ้าหากว่าเป็นไปตามข้อสันนิษฐานนี้ พระมงคลบพิตรก็ต้องสร้างระหว่างปี พ.ศ. ๒๑๔๘ - พ.ศ. ๒๑๖๓ ในระยะเวลา ๑๕ ปี ที่สมเด็จพระเอกาทศรถครองกรุงศรีอยุธยา

พระประสงค์ที่โปรด ฯ ให้สร้างพระมงคลบพิตรขึ้น ก็เพื่อนำไปประดิษฐาน ณ วัดวรเชษฐาราม ซึ่งสมเด็จพระเอกาทศรถโปรดฯ ให้สร้างขึ้นเป็นการเฉลิมพระเกียรติของพระเชษฐาธิราช แต่อาจจะเป็นเพราะว่าพระมงคลบพิตรนั้นมีขนาดใหญ่มาก ไม่อาจจะชะลอไปประดิษฐาน

ณ วัดวรเชษฐาราม ซึ่งอยู่ในเขตวังหลังได้ และอีกประการหนึ่งมีคลองท่อขวางไม่สะดวกที่จะชะลอองค์พระมงคลบพิตรไป สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมพระราชโอรสของสมเด็จพระเอกาทศรถจึงโปรดฯให้ชะลอองค์พระมงคลบพิตรจากฟากตะวันออกไปอยู่ฟากตะวันตกของพระราชวังตามที่พงศาวดารกรุงศรีอยุธยากล่าวไว้ก็ได้

ถ้าสันนิษฐานกันตามลักษณะพระพุทธรูป พระมงคลบพิตรเป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์องค์ใหญ่ที่สุดองค์หนึ่งในประเทศไทย ก็พอที่จะกล่าวว่าได้สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เพราะพระพุทธรูปองค์นี้จะว่าเป็นแบบพระพุทธรูปสมัยอู่ทองแท้ทีเดียวก็ไม่เชิง มีเค้าพระพุทธรูปแบบสุโขทัยเจือปนอยู่ด้วย อันลักษณะพระพุทธรูปที่สร้างตามแบบนี้เข้าใจว่าจะเกิดขึ้นในราวแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา เพราะสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จฯไปประทับทางเมืองเหนือไปได้แบบอย่างในการสร้างพระพุทธรูป และพระเจดีย์มาจากอาณาจักรสุโขทัย จึงนิยมสร้างพระพุทธรูปและพระเจดีย์ตามแบบนั้นไม่นิยมสร้างตามแบบขอมอย่างรัชกาลต้น ๆ พระพุทธรูปและพระเจดีย์ดังกล่าวนี้ ในรัชกาลต่อจากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็ยังนิยมสร้างกันมาในอีกหลายรัชกาล ซึ่งพระมงคลบพิตรก็เป็นศิลปะอยู่ในจำพวกที่สร้างหลังรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมาหลายรัชกาลแล้วเหมือนกัน

แต่ถ้าหากว่าสังเกตจากพุทธลักษณะพระมงคลบพิตรแล้วจะเห็นว่าพุทธลักษณะของพระมงคลบพิตรนี้เป็นพระพุทธรูปแบบสุโขทัยปนแบบอู่ทอง ซึ่งถ้าหากจะสันนิษฐานตามยุคสมัยของศิลปะแล้ว พระมงคล-บพิตรน่าจะสร้างในระหว่างปี พ.ศ. ๑๙๙๑ - พ.ศ. ๒๑๔๕ คือในระหว่างสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ หรือเจ้าสามพระยานั่นเอง จนถึงรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งในช่วงเวลาเหล่านี้ปรากฏว่ามีพระมหากษัตริย์ปกครองกรุงศรีอยุธยาสืบต่อกันมา ๑๒ พระองค์

พระมหากษัตริย์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งในระหว่างนี้จะต้องเป็นผู้สร้างพระมงคลบพิตรอย่างแน่นอน และจะต้องมีพระบารมีมาก เศรษฐกิจของชาติจะต้องมั่นคง และต้องเป็นเวลาที่บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุขไม่มีศึกสงครามจึงจะมีเวลาสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เช่นนี้ได้

เมื่อตรวจดูจากพระพุทธรูปใหญ่วัดธรรมิกราชก็น่าเชื่อว่าเก่าแก่ตามพงศาวดารเหนือระบุไว้เป็นศิลปะอู่ทองรุ่นเก่า เม็ดพระศกละเอียด พระหนุป้าน พระโอษฐ์แบะ เป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะลพบุรี

ส่วนพระพุทธรูปใหญ่วัดมงคลบพิตร เป็นพระพุทธรูปแบบลพบุรีรุ่นหลัง ซึ่งมีลักษณะพระพักตร์กลมรูปไข่ เป็นของสร้างรุ่นหลัง พระมงคลบพิตรนั้น นักประวัติศาสตร์กล่าวกันว่ามีมาแล้วแต่สมัยอยุธยาตอนต้น เป็นพระที่ใหญ่กว่าพระพุทธรูปไดบุตสุของญี่ปุ่น คือขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๙ เมตรเศษ สูง ๑๖ เมตรเศษ เดิมอยู่ทางทิศตะวันออกนอกพระราชวัง ต่อมาสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมโปรด ฯ ให้ชะลอมาไว้ทางด้านตะวันตก ณ ที่ประดิษฐานอยู่ปัจจุบันนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๑๖๔ และโปรดฯให้ก่อมณฑปครอบไว้

พระมงคลบพิตรจะสร้างในสมัยใดก็ตาม ก็นับว่าเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ที่มีลักษณะงดงามมีค่ามหาศาล เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของกรุงศรีอยุธยาและเป็นที่เคารพสักการะมานานนับร้อย ๆ ปี

<u>การบูรณะปฏิสังขรณ์</u>

ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๒๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา มีข้อความปรากฏอยู่ตอนหนึ่งที่เกี่ยวกับพระมงคลบพิตรว่า

"ศักราช ๙๖๕ ปีเถาะ เบญจศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ชักพระมงคลบพิตร อยู่ฝ่ายตะวันออกมาไว้ฝ่ายตะวันตก แล้วให้ก่อ

พระมณฑปใส่”

จากพระราชพงศาวดารดังกล่าวแสดงว่า พระมงคลบพิตรองค์นี้เดิมอยู่ทางตะวันออกนอกพระราชวัง สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมโปรดให้ชะลอมาไว้ทางด้านตะวันตก ตรงที่ซึ่งประดิษฐานอยู่ในปัจจุบันนี้ เมื่อจุลศักราช ๙๖๕ เพราะฉะนั้น จึงเข้าใจว่าพระพุทธรูปองค์นี้จะต้องสร้างขึ้นก่อนรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม และสร้างไว้กลางแจ้งเหมือนอย่างพระพุทธรูปในสมัยโบราณ เช่น หลวงพ่อโตวัดพนัญเชิง ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระป่าเลไลยก์ที่เมืองสุพรรณบุรี และพระนอนจักรสีห์เมื่อสมัยแรกสร้างที่เมืองสิงห์บุรี เป็นต้น เมื่อสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมโปรดฯ ให้ชะลอไปไว้ทางทิศตะวันตกแล้วจึงโปรดฯ ให้ก่อมณฑปสวมไว้หลังคามณฑปที่สร้างครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมนั้นเข้าใจว่าคงจะเป็นหลังคายอดอย่างมณฑปพระพุทธบาทสระบุรี

ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๒๔๙ (ถือตามศักราชที่สอบใหม่) ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือ อสุนีบาตตกลงมาต้องยอดมณฑปพระมงคลบพิตร เกิดไฟไหม้เครื่องมณฑปทรุดพังมาต้องพระศอพระมงคลบพิตรหักตกลงมายังพื้น สมเด็จพระเจ้าเสือจึงโปรดฯ ให้รื้อเครื่องบนออกก่อสร้างใหม่ แปลงเป็นมหาวิหาร ที่ต้องแก้เป็นวิหารนั้นเท่าที่ได้ตรวจพบในปัจจุบันนี้ ปรากฏว่าไม่ได้รื้อซากมณฑปของเดิมออก หรือก่อแก้เสาและผนังใหม่แต่อย่างใดเลย คงก่อเสริมผนังด้านหน้าและด้านหลังเฉียงขึ้นไปรับขื่อและจั่วเท่านั้น ส่วนหลังคานั้นคงจะทำเป็นยอดอย่างมณฑปของเดิม เพราะมาปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารอีกครั้งหนึ่ง เมื่อคราวที่สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ทรงซ่อมด้วยดำรัสว่า *“พระวิหารนั้นอย่าให้ทำเป็นมณฑปเลย ให้ทำเป็นหลังคาเหมือนอย่างวิหารทั้งปวง”*

ส่วนพระศอพระมงคลบพิตรที่ต้องอสุนีบาตหักตกลงมานั้น ก็คงจะต่อให้คืนดีดังเดิมในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือนั่นเอง คงไม่ปล่อยทิ้งหัก

อยู่อย่างนั้นแล้วจึงมาต่อพระศอเอาในแผ่นดินสมเด็จพระบรมโกศ อย่างที่กล่าวในหนังสือพระราชพงศาวดารเป็นแน่ เพราะการปล่อยพระพุทธรูปที่ประชาชนเคารพนับถือทั้งเมืองให้พระศอหักอยู่เป็นเวลานานถึง ๔๐ ปีนั้นไม่ต้องด้วยคตินิยมของคนโบราณเลย ที่ว่าต่อพระเศียรครั้งสมเด็จพระเจ้าบรมโกศนั้นเข้าใจว่าคงจะทำบัวหงายคั่นระหว่างพระเกตุมาลากับพระรัศมี เพราะเนื่องจากพระมงคลบพิตรตั้งอยู่บนฐานสูงและพระวิหารก็แคบ คนเข้าไปในพระวิหารคงจะไม่เห็นพระรัศมีเนื่องจากพระมงคลบพิตรบังเสียหมด ทำให้แลดูคล้ายพระสาวกไป สมเด็จพระเจ้าบรมโกศคงจะเห็นข้อบกพร่องอันนี้ เพราะฉะนั้นเมื่อทรงปฏิสังขรณ์พระวิหารใหม่ จึงทรงทำบัวหงายคั่นเพื่อยกพระรัศมีให้สูงขึ้นคนเข้าชมจะได้เห็นตลอด แต่ผู้แต่ง พระราชพงศาวดารไม่ทราบความจริงจึงกล่าวว่าสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ทรงโปรดฯ ให้ต่อพระเศียรพระมงคลบพิตร

พระราชพงศาวดารกล่าวอีกตอนหนึ่งว่า

"เมื่อจุลศักราช ๑๑๐๓ (พ.ศ. ๒๒๘๕) สมเด็จพระเจ้าบรมโกศโปรดฯ ให้รื้อมณฑปก่อใหม่แปลงเป็นมหาวิหาร ๒ ปี จึงแล้วเสร็จ" สิ่งที่ปฏิสังขรณ์ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศเท่าที่ตรวจพบก็คือมุขหน้าวิหารอย่างหนึ่ง กับเสารอบผนังด้านนอกอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเมื่อสร้างขึ้นแล้วทำให้ภายในวิหารมืดลงกว่าเดิมอีกมาก และทรงแปลงหลังคายอดเป็นหลังคาธรรมดา นอกจากนี้มีการซ่อมบัวฐานและหัวเม็ดกำแพง เป็นต้น และโปรดฯ ให้ปั้นลวดลายที่ฐานรองรับกับสันถัดขึ้นไปทำเป็นผ้าทิพย์ห้อยหน้าพระมงคลบพิตร และทำเป็นรูปบัวคว่ำตรงฐานบัลลังก์ ที่ตั้งบนหลังสิงห์ก่อน ส่วนผ้าทิพย์นั้นทำลาดทรุดเข้าไปใต้ที่นั่งของพระพุทธรูปแล้วคลี่ลาดห้อยลงมาอ่อนช้อยไปตามชั้นฐานถึงปลายสุดทำงอนพาดอยู่ตรงหน้า ฝีมือทำในครั้งนั้นนับว่าประณีตงดงามมาก

พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาได้บันทึกไว้ว่า พม่ายกกองทัพใหญ่เข้ามาล้อมประชิดกรุงศรีอยุธยามหานครอันรุ่งเรืองก็พินาศลง ดังนี้

"เพลาบ่าย ๔ โมง พม่ายิงปืนสูงวัดท่าการ้อง วัดแม่นางปลื้ม ระดมเข้ามาในกรุง แล้วเอาเพลิงจุดเชื้อที่รากกำแพง ครั้งเพลาค่ำกำแพงทรุดลงหน่อยหนึ่งพม่าก็เข้ากรุงได้ เข้าเผาพระราชวังและวัดพระศรีสรรเพชญ์ แล้วกวาดเอากษัตริย์ขัติยวงศ์และท้าวพระยาเสนาบดีอพยพครอบครัวทั้งปวงพาไป"

พม่าได้กรูกันเข้ามาในกรุง ไล่กวาดต้อนผู้คน เก็บทรัพย์สมบัติของชาวกรุงพร้อมกับจุดไฟเผาวัดวาอารามและพระราชวังที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ลอกเอาทองคำที่หุ้มพระพุทธรูปและสิ่งต่าง ๆ เช่น พระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ประทับยืนประดิษฐานอยู่ในพระวิหารวัดพระศรีสรรเพชญ์ พระมงคลบพิตร ซึ่งมีพระวิหารอยู่ใกล้พระราชวังด้านใต้ พม่าเข้าใจว่าพระมงคลบพิตรเป็นพระพุทธรูปที่หุ้มทองคำจึงจุดไฟเผาสุมองค์พระพุทธรูปเพื่อลอกทอง จนกระทั่งวิหารพระมงคลบพิตรถูกไฟไหม้เครื่องบนหักพังลงมาต้องพระเมาฬีและพระกรข้างขวาหักสะบั้น ทุกสิ่งทุกอย่างพังทลายหมดสิ้นเมื่อพม่าตีกรุงศรีอยุธยาได้น่าอนาถใจนัก

กรุงศรีอยุธยาซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองเป็นมหานครอันใหญ่ยิ่งก็กลายเป็นเมืองร้าง บริเวณปราสาทพระราชวัง วัดพระศรีสรรเพชญ์และวิหารที่ประดิษฐานพระมงคลบพิตรเหลือแต่ซากปรักหักพังรกไปด้วยพงหญ้ากลายเป็นป่าเป็นเวลานานถึง ๑๕๓ ปีจนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๕

สมัยบ้านเมืองยังดี พระมงคลบพิตรงามบริบูรณ์ เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐ วิหารถูกข้าศึกเอาไฟเผาไหม้เครื่องบนโทรมลงมาต้องพระเมาฬีและพระกรขวาพระมงคลบพิตรหักไปข้างหนึ่งดังภาพนี้

พระธิดาของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ ทรงอธิบายว่า เมื่อปลายรัชกาลที่ ๕ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ เสด็จประพาสพระราชวังกรุงศรีอยุธยา พร้อมด้วยแขกต่างประเทศคือ

บนช้างตัวกลางหน้าพระพุทธรูปคือ ดัชเชส โยฮัน องค์กลางเห็นแต่หมวกเล็ก ๆ คือ ม.จ.หญิงพูลพิศมัย และองค์สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

บนช้างตัวที่ ๔ จากซ้ายไปขวา คือ ท่านดุ๊ก โยฮัน แห่งประเทศเยอรมัน และพระยาโบราณราชธานินทร์

บนช้างตัวที่ ๗ หญิง ๒ คน แหม่มที่ตามเสด็จคนหนึ่งและอีกคนคือ คุณหญิงอุ้น อภิบาลราชไมตรี นอกนั้นผู้ตามเสด็จ ฯ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จฯ มาทรงกระทำพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ บริเวณพระราชวังโบราณจึงได้รับการขุดแต่งปรับปรุงดีขึ้นมาก แต่องค์พระมงคลบพิตรก็ยังคงพระกรขวาขาดปรักหักพังอยู่เช่นเดิม

จนเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๓ พระยาโบราณราชธานินทร์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลอยุธยา ได้ซ่อมพระเมาฬีและพระกรข้างขวาด้วยปูนปั้น ต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๔ คุณหญิงอมเรศร์สมบัติ มีศรัทธาปฏิสังขรณ์ฐานพระมงคลบพิตรอีกครั้งหนึ่ง แต่น่าเสียดายที่ได้ลบรอยปูนปั้นของเดิมออกเสียจนหมด เนื่องจากได้ทำผ้าทิพย์และลวดลายใหม่ทำเป็นแผ่นตรงไปจากพระชงฆ์ และฝีมือที่ทำใหม่ซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ไม่งามอ่อนช้อยเหมือนอย่างของเดิม

ในการบูรณะพระมงคลบพิตรครั้งนั้นบูรณะแต่องค์พระแต่มิได้ลงรักปิดทองเหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยายังรุ่งเรือง ส่วนพระวิหารนั้นต่อมากรมศิลปากรได้ซ่อมตามสภาพที่เหลืออยู่มิให้ปรักพังกว่าเดิม องค์พระมงคลบพิตรจึงยังคงกรำแดดฝนเรื่อยมา

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ ฯพณฯ อูนุ นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศสหภาพพม่า ได้เดินทางมายังประเทศไทยและไปเยี่ยมจังหวัดพระนคร-ศรีอยุธยาได้ปลูกต้นโพธิ์ไว้ที่หน้าวิหารพระมงคลบพิตรและบริจาคเงินจำนวน ๒๐๐,๐๐๐ บาท มอบให้รัฐบาลไทยเพื่อสร้างหลังคาวิหารพระมงคลบพิตรซึ่งปรักหักพังอยู่ให้กลับคืนดีดังเดิม รัฐบาลได้อนุมัติเงินเพิ่มเติมอีก ๒๕๐,๐๐๐ บาท แล้วมอบให้กรมศิลปากรออกแบบ โดยให้มีรูปร่างและทรวดทรงเหมือนของเดิมให้มากที่สุดแล้วมอบให้กรมโยธาเทศบาลดำเนินการก่อสร้าง เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๙ และทำการสร้างซ่อมแซมเสร็จเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ส่วนองค์พระได้ทาสีดำทั้งองค์ หลังจากที่ได้ทำการบูรณะซ่อมแซมพระวิหารหลวงจนสำเร็จเรียบร้อยแล้ว

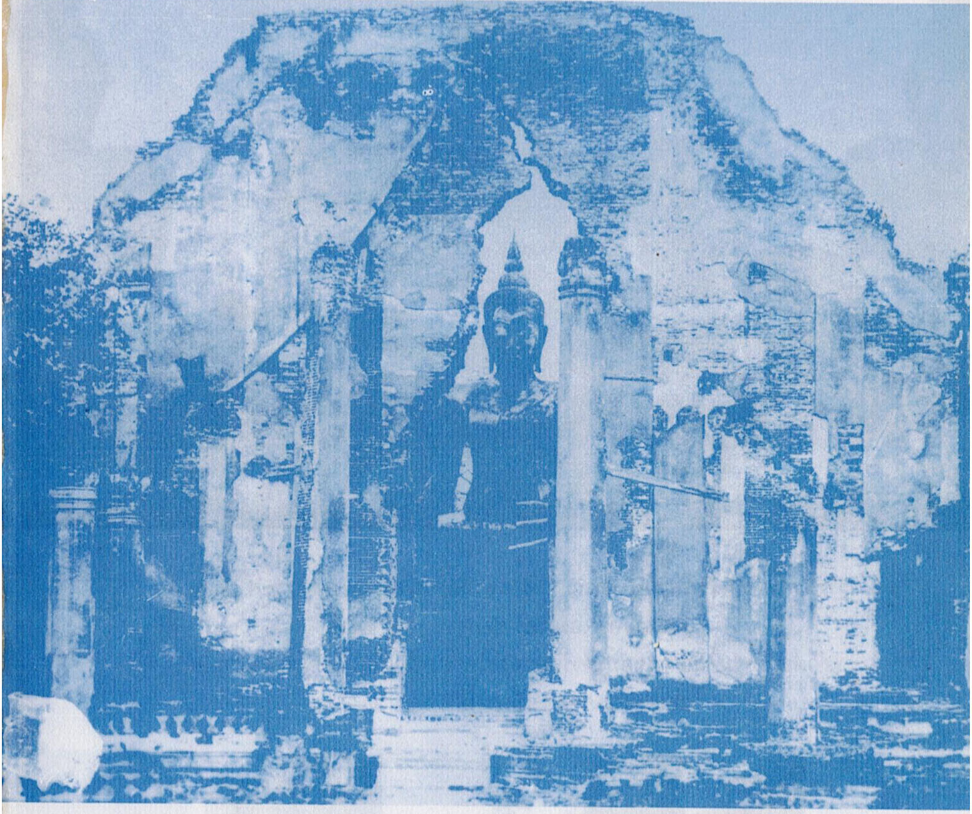

พระยาโบราณ ฯ ซ่อมเฉพาะพระเมาฬีและพระกรขวาพระมงคลบพิตรที่หัก ให้เต็มบริบูรณ์ด้วยปูนปั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ส่วนซากพระวิหารของเก่านั้นคงรักษาไว้ตามเดิม

พระมงคลบพิตรที่พระยาโบราณ ฯ ซ่อมพระเมาฬีและพระกรขวา พ.ศ. ๒๔๖๓
และคุณหญิงอมเรศร์ ซ่อมฐาน พ.ศ. ๒๔๗๔
แล้วต่อมากรมศิลปากรซ่อมแต่งรักษาพระวิหารเก่าไว้เพื่อไม่ให้ผุพังทำลายต่อไป
และอยู่ในสภาพเช่นนี้มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๙๙

จอมพล ป. พิบูลสงคราม บัญชาให้รื้อซากพระวิหารมงคลบพิตรของเก่าออก สร้างขึ้นใหม่ให้เหมือนของเดิม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ - พ.ศ. ๒๕๑๐ และปรากฏอยู่จนกาลทุกวันนี้

ทางจังหวัดได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิต์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ มาทรงยกช่อฟ้าพระวิหารพระมงคลบพิตรเมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๘

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก เสด็จฯ มาเป็นองค์ประธานเททองหล่อพระพุทธรูปพระมงคลบพิตรจำลองได้ประทานพระดำริว่า ถ้าได้มีการปิดทององค์พระทั้งองค์จะทำให้พุทธลักษณะงดงามน่าเลื่อมใสศรัทธายิ่งขึ้น และเป็นการส่งเสริมศรัทธาปสาทะของพุทธศาสนิกชน ประกอบกับสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จฯ พระราชดำเนินมาทรงนมัสการพระมงคลบพิตร และได้พระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นจำนวนเงิน ๗๐,๐๐๐ บาท เพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์องค์พระมงคลบพิตร

ดังนั้น จังหวัดพระนครศรีอยุธยาร่วมกับมูลนิธิพระมงคลบพิตร จึงเห็นสมควรดำเนินการบูรณะปิดทององค์พระมงคลบพิตร เพื่อความสง่างามตามพระดำริของสมเด็จพระสังฆราช และได้จัดทำเป็นโครงการบูรณะปิดทององค์พระมงคลบพิตร เฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถด้วย เริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๓๕

การประกาศขึ้นทะเบียน

เนื่องด้วยพระมงคลบพิตร เป็นพระพุทธรูปโบราณที่สำคัญ สมควรอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติสืบไป กรมศิลปากรจึงดำเนินการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ตามประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๕๒ ตอน ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งเป็นผลให้การบูรณะซ่อมแซมทุกครั้งต้องอยู่ในการควบคุม

ดูแลของกรมศิลปากร

นอกจากนี้หน่วยราชการและเอกชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังได้ก่อตั้ง "มูลนิธิพระมงคลบพิตร" ขึ้นดูแลรักษาพระมงคลบพิตรและพระวิหารตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นต้นมา

ภาคผนวก

ตามที่พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ อักษรนิติ์ กล่าวว่า *"พระมงคลบพิตรองค์นี้ เดิมอยู่ทางทิศตะวันออกนอกพระราชวัง สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมโปรด ฯ ให้ชะลอมาไว้ทางด้านตะวันตกตรงที่ซึ่งประดิษฐานอยู่ในปัจจุบันนี้และให้สร้างมณฑปครอบไว้"*

คำว่า "ชะลอ" หมายถึง พยุงไว้ ประคองไว้ บางแห่งในประวัติศาสตร์ใช้คำว่า "ชัก" หมายถึง ฉุด ลาก นำเอามา ดังนั้นคำว่า "ชะลอ" ก็ดี "ชัก" ก็ดี มีความหมายถึงการลากองค์พระใส่ในตะเฆ่ ซึ่งหมายถึงเครื่องลากเข็นใส่ของหนัก ๆ ลากเคลื่อนที่ไปตามไม้กระดานที่รองรับล้อตะเฆ่ไว้เป็นแนวยาวตลอดทางจนถึงที่ที่ประดิษฐานในขณะนี้

ดังนั้น การชักลากหรือชะลอพระมงคลบพิตรในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พงศาวดารมิได้กล่าวไว้แต่อย่างใด แต่ได้พบการชะลอพระพุทธไสยาสน์องค์ใหญ่ที่วัดป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ซึ่งในการชะลอพระพุทธไสยาสน์ครั้งนี้ สมเด็จพระเจ้าท้ายสระได้เสด็จฯไปควบคุมการชะลอด้วยพระองค์เองทีเดียว ถ้าได้พิจารณากันถึงเหตุการณ์การชะลอพระมงคลบพิตรกับการชะลอพระพุทธไสยาสน์วัดป่าโมก อาจจะใช้วิธีการอย่างเดียวกัน เพราะเหตุการณ์การชะลอพระมงคลบพิตรในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมกับการชะลอพระพุทธไสยาสน์ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าท้ายสระนั้น คงจะมีวิธีการและเทคนิคอย่างเดียวกัน เพราะเป็นการเลียนแบบและถ่ายทอดกันมา ซึ่งมีอายุห่างกันประมาณ ๘๐ ปีเศษ ดังนั้นการชะลอพระพุทธรูปใหญ่ ๆ จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งนั้นโบราณเขามีวิธีการอย่างไรจึงขอยกเหตุการณ์การชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์ วัดป่าโมก จังหวัดอ่างทอง มาให้ท่านผู้อ่านทราบดังนี้

วิธีการชะลอกล่าวง่าย ๆ คือ คิดทำตะเฆ่ใหญ่วางองค์พระ โดยทำเป็นวงล้อใหญ่ขึ้นให้มาก หักร้างถางพงทำทางปรับดินให้เสมอ แล้วปูกระดานใหญ่หนาให้เรียบสำหรับให้ตะเฆ่เดินไปถึงที่ใหม่ เป็นหนทางยาว ๔ เส้น ๑๐ วา เจาะฐานแท่นพระนอนทะลุอีกด้านหนึ่งให้เป็นช่องห่างกันศอกหนึ่ง เอาไม้สอดวางบนคานติดล้อตลอดแล้วขุดรอที่ไม่ได้เจาะออกเอาไม้สอดปรับให้ติดกันตลอดเพราะองค์พระก็ลอยตัวอยู่บนตะเฆ่ ต่อจากนั้นก็ช่วยกันชักลากไป ที่เขียนนี้ดูเป็นง่ายแต่เวลาทำจริงจะต้องคำนวณน้ำหนัก สัดส่วนไม้ ให้ละเอียดละออรอบคอบ ใช้ผู้คนมากมายอลหม่านไม่ใช่เล่น ไม่มีหัวเป็นช่างจริงแล้วน่ากลัวไม่สำเร็จ พระยาราชสงครามจึงควรได้ชื่อเสียงเป็นเกียรติยศยิ่งใหญ่ในการชะลอพระนอนทั้งนั้นสำเร็จ อย่างแท้จริง

วันชะลอตามศิลาจารึกที่พระวิหารว่า เดือน หก พ.ศ. ๒๒๗๑ (พงศาวดารเป็น พ.ศ. ๒๒๗๐) พระเจ้าท้ายสระเสด็จพร้อมด้วยอำมาตย์ราชบริพาร ประชาชนพลเมืองช่วยกันชักลากโห่ร้อง ประโคมฆ้องกลองก้องกึกพิลึกมโหฬารเอิกเกริกมาก ในโคลงว่า

"เสด็จลงทรงแย่งยื้อ พวนทอง
พุทธบุตรอุดมสนอง หน่วงหน้า
พระองค์จำนงประคอง รองรอด
เสนีพิริยไพร่ฟ้า ลากแล้วสรรเสริญ"

ชะลอไปถึงที่แล้วก็เริ่มสร้างพระวิหาร พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ พระเจดีย์ ฯลฯ ห้าปีจึงแล้วเสร็จสมบูรณ์

ในลายพระหัตถ์จากสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัติวงศ์ ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพตอนหนึ่ง กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า "พระมงคลบพิตรเป็นพระพุทธรูปหล่อองค์ใหญ่ จึง

ต้องหล่อเป็นท่อน ๆ เหตุด้วยเครื่องมือมีไม่พอที่จะหล่อให้เป็นองค์ใหญ่ทั้งองค์ได้ และการหล่อเป็นท่อนหนึ่งนั้นเมื่อเวลานำเข้ามาประกบกันเป็นองค์ เขามักทำเป็นลิ้นสวมกันดุจฝาตลับ เมื่อเอาเข้าประกบกันเป็นองค์พระเขาจึงตรึงหมุดไว้ห่าง ๆ เพื่อมิให้เคลื่อนออกจากกันได้

เมื่อจะเคลื่อนย้ายหรือจะชะลอไปไว้อีกด้านหนึ่ง เขาก็ตัดหมุดที่ตรึงไว้ออกเสียแล้วถอดออกเป็นชิ้นส่วน แล้วใส่ตะเฆ่ชักเคลื่อนย้ายไป เช่น มีชิ้นส่วนประมาณ ๒๐ ท่อน ก็บรรทุกตะเฆ่ลากเอาไปตามกำลังของคนทำงาน ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องชะลอทั้งองค์เหมือนพระพุทธไสยาสน์ วัดป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

ดังนั้น การชะลอหรือการเคลื่อนย้ายองค์พระมงคลบพิตรนั้น น่าจะเป็นวิธีการแบบหลังนี้มากกว่า เพราะปรากฏว่าองค์พระพุทธรูปในขณะนี้เจ้าหน้าที่ในวิหารหลวงต่างยืนยันว่าเป็นชิ้นส่วนที่นำมาประกอบกันและตรึงด้วยหมุดดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั่นเอง

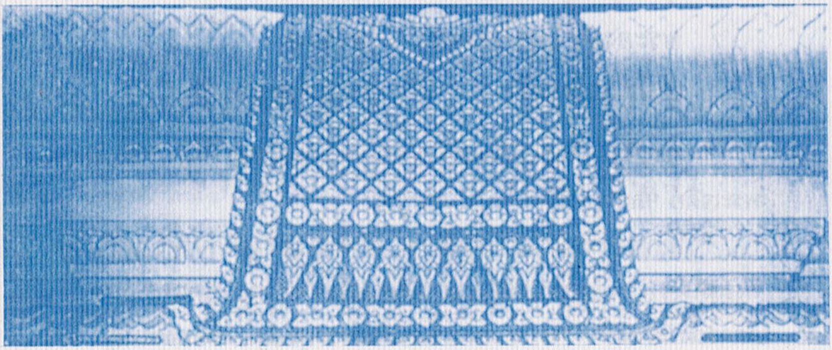

Phra Mongkhon Bophit

Phra Mongkhon Bophit is one of the largest bronze Buddha Images of Thailand. The image is 9.55 metres wide, measured at the lap and 12.55 metres height from the base. This Buddha image is seated in the position of subduing mara and situated in the Vihara of Phra Mongkhon Bophit temple, Phra Nakorn Si Ayutthaya province on the west side of the old palace compound. Assumingly, the image was constructed early in Ayutthaya period between 1448 to 1602 A.D. and was originally situated at the east side of Wang Luang compound. Later, during the reign of King Song Tham (1603 A.D.) moved to the west and the Mondop was built to shelter it. In 1693 A.D., the top part of the Mondop and the head of the image damaged by lightening in the reign of King Phra Chao Sua (1706 A.D.), the Mondop was converted into Vihara and the main restoration of Phra Mongkhon Bophit had been managed in the reign of King Boromakote (1742-1743 A.D.).

When the Ayutthaya Kingdom collapsed in 1767, the roof of the Vihara was burnt the head and the right arm of the image were broken. Later on, these broken parts were repaired and also the Vihara were completely conserved again in 1956.

On 23th March 1990, the Supreme Patriarch became chairman of the foundry casting work and advised that the image could be covered with gold leaf, causing most of people to show more respect when they pray. H.M. Queen Sirikit auspiciously paid homage to the image and donated 70,000 bahts to the restoration fund. Henceforward, the Mongkhon Bophit Foundation coperated in covering the image with gold leaf in order to celebrate the 60th birthday of H.M. the Queen Sirikit.

บรรณานุกรม

คณะกรรมการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. **อนุสรณ์สมเด็จพระเจ้าอู่ทองรามาธิบดีศรีสินทรบรมบพิธพระเจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพ ฯ : ศิริการพิมพ์, ๒๕๑๕

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ กรมพระยา. **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา.** กรุงเทพ ฯ : สำนักงาน สยามบรรณาคาร, ๒๕๑๒

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จ ฯ กรมพระยา และนริศรานุวัดิวงศ์, สมเด็จฯ เจ้าฟ้า กรมพระยา. **สาสน์สมเด็จ** เล่ม ๑๒. กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔

ถมยา กุศลสร้าง. **ประวัติพระมงคลบพิตร.** พระนครศรีอยุธยา : อักษรศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๙

น. ณ ปากน้ำ. **ศิลปกรรมแห่งอาณาจักรศรีอยุธยา.** กรุงเทพ ฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๖

น. ณ ปากน้ำ. **ศิลปของพระพุทธรูป.** กรุงเทพ ฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕

ศิลปากร, กรม. **คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์.** กรุงเทพ ฯ : คลังวิทยา, ๒๕๑๗

ศิลปากร, กรม. **พงศาวดารเหนือ ประชุมพงศาวดาร.** เล่ม ๑. กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕

ศรีศักร วัลลิโภดม. **กรุงศรีอยุธยาของเรา.** กรุงเทพ ฯ : บริษัทมังกร-การพิมพ์และโฆษณาจำกัด, ๒๕๐๗

สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. **ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.** กรุงเทพ ฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๖

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ **เทียนวัฒนา** 93 หมู่ที่ 6 ถนนโรจนะ
ต.ไผ่ลิง อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา
นายประเสริฐ โค้ววารินทร์ ผู้พิมพ์-โฆษณา โทร.242527

จัดพิมพ์โดย
มูลนิธิพระมงคลบพิตร